

© Aina Pérez

Torí és una ciutat amb un passat fortament industrial. La ciutat va ser un dels exponents de la Itàlia del "miracolo economico" (o miracle econòmic italià)*1, una Itàlia rica i pròspera, admirada per la seva indústria, la innovació, el disseny i l'arquitectura. Aquest és el context on van néixer dos edificis magnífics que actualment estan totalment ignorats per la ciutat.

Un és el **Palazzo del Lavoro**, obra de l'enginyer Pier Luigi Nervi, finalitzat el 1961 i actualment abandonat i molt degradat. L'altre és el pavelló subterrani de **Torino Esposizioni**, construït el 1960 per l'arquitecte Riccardo Morandi, que avui en dia allotja un aparcament a l'interior de la seva estructura.

El "Palazzo del Lavoro"?

El *Palazzo del Lavoro* era l'edifici principal de l'*Exposició Internacional del Treball* de Torino 1961. Dissenyat per l'enginyer Pier Luigi Nervi i construït en només 10 mesos, l'edifici es

convertí en una nova porta d'entrada a la ciutat.

Aquesta construcció consta d'una planta quadrada de 156 metres de costat, 25 metres d'altura i una superfície total de 22.500 m².

El concepte de l'edifici és molt senzill, però tot i així Nervi aconsegueix dotar la construcció d'una gran monumentalitat.

La gran estructura del *Palazzo del Lavoro* està formada per 16 elements modulars (4x4) de coberta quadrada i plana, recolzats sobre un pilar central en forma de paraigua que recorda a algunes construccions egípcies.

La façana transparent de l'edifici permet la il·luminació natural i està dotada d'un complex sistema de lamel·les que poden canviar la inclinació segons l'exposició solar.

A la planta -1 hi trobem una sala de conferències, dues sales de cinema i locals de servei.

El Pavelló subterrani de Torino - Esposizioni

Aquest pavelló es construí com a ampliació de les estructures ja existents de Pier Luigi Nervi que formen el complex expositiu *Torino ? Esposizioni*.

La interessant construcció projectada per l'arquitecte Riccardo Morandi es plantejà com un pavelló subterrani per no intervenir sobre el paisatge del Parc del Valentino, i per fer-ho s'inspirà en l'església subterrània de Lourdes.

De planta rectangular de 69 metres x 151 metres i 8 metres d'altura mitjana, es connecta amb els altres pavellons a través d'un passatge subterrani de 200 metres.

Morandi utilitzà per al disseny de l'estructura, la seva experiència en la construcció de ponts. Tot i que aquesta vegada no veiem un pont sinó un espai tancat, on Morandi lliga les estructures i dóna tridimensionalitat als membres estructurals d'una forma que recorda molt les voltes gòtiques.

Novament ens trobem davant una construcció en temps rècord, 6 mesos d'obra.

La il·lusió dels estructuralistes

Les revistes d'arquitectura de l'època publiquen aquestes dues obres amb extensos articles que les descriuen amb tots els detalls constructius, fotografies i fins i tot càlculs estructurals. Són exemples d'obres modernes que utilitzen la tecnologia innovadora per aconseguir estructures i espais de gran efecte.

En un article de la revista l'**Architettura** de 1960, Giovanni Klaus König lloa l'obra de Nervi, Morandi i Torroja perquè demostren com l'arquitectura es pot basar en l'experiència d'un món tècnic sense esdevenir indústria. Es tracta d'enginyers que coneixen a fons la tècnica constructiva i per això aconsegueixen introduir en el pensament compositiu aspectes tecnològics sense convertir aquestes obres en quelcom d'infantilment científic, sinó per crear formes noves en les quals poden ser expressades tensions espacials que l'arquitectura antiga encara no coneixia.(*2)

König critica en el mateix article la tendència del moment de voler passar d'una arquitectura considerada obra d'art i per tant subjectiva a una arquitectura científica i per tant definitiva. El

que moltes vegades porta, com explica König, a un producte que no és ni art ni tècnica sinó un producte d'aficionats i de caire tecnicista.

Les restes d'un miracle

I doncs, què ha passat?

Aquestes grans construccions nascudes en un moment de fort optimisme i creixement on els espais expositius eren la targeta de visita que es presentava al món, avui en dia s'han quedat tristament sense programa.

Com exposava Luka Skansi en el seu projecte per a la Biennale d'Arquitectura de Venècia del 2014, anomenat *The Remnants of the Miracle*(*3), es tracta d'edificis amb un gran potencial que haurien de ser restaurats però el problema és que ningú sap què fer-ne.

El seu treball mostrava d'una manera molt directa a través de la fotografia, el naixement i la mort d'una gran quantitat d'edificis de tot el país que havien estat construïts durant l'època del miracle econòmic (1950-1960) i que actualment estan abandonats. Construccions com les de Nervi i Morandi que, amb tecnologies relativament simples, havien dissenyat formes perfectes i grans estructures.

I, què passarà?

En el cas concret d'aquests dos edificis, la ciutat de Torí segueix discutint nous usos per donar-los nova vida. El pavelló subterrani de Morandi, situat al Parc del Valentino, pulmó i jardí de la ciutat, podria esdevenir una de les seus del Politècnic de Torí i nova Facultat d'Arquitectura. (*4)

El *Palazzo del Lavoro*, en canvi, es troba des de fa alguns anys al centre de lluites entre el grup d'inversió que n'ha adquirit part de la propietat i el vol convertir en un centre comercial, l'Ajuntament i la *Soprintendenza*(*5). Mentrestant, continua patint robatoris de les instal·lacions i petits incendis.

Tot i això, la possibilitat que es converteixi en un centre comercial i d'oci com ja va passar amb un altre edifici característic de la ciutat i interessant exemple d'arqueologia industrial, el *Lingotto*(*6), sembla cada cop més una realitat.

Malhauradament la ciutat ha ignorat durant 50 anys que tenia una de les obres més importants de Nervi. El consistori no ha destinat mai el pressupost necessari ni s'ha implicat en trobar un ús sostenible per a l'edifici. D'aquesta manera és molt probable que es perdi l'escència del *Palazzo del Lavoro* i la possibilitat de convertir-lo en un important punt d'interès del patrimoni de la ciutat.

Aina Pérez, arquitecta. Corresponsal del COAC a Torí, Itàlia

Notes:

(*1) Període de gran creixement econòmic i desenvolupament tecnològic del país produït entre els anys 51 i 73 del segle XX el moment àlgid del qual es considera l'any 1960.

(*2) Giovanni Klaus König. *Variazioni su un tema di Th. W. Adorno: L'invecchiamento dell'architettura moderna*

. Revista L'Architettura n. 55. Maig 1960. Pàg. 192-193.

(*3) 14a Biennale d'Architettura 2014: Fundamentals, comissariada per Rem Koolhaas. Dins el pavellò de l'Arsenale titulat Monditalia el projecte ?The Remnants of the Miracle? de Luka Skansi.

(*4)

http://www.comune.torino.it/geoportale/prg/cms/media/files/AVVISI_COMUNICAZIONE/TO_EXPO/allegato_1_bis_monditalia.pdf

[1]

(*5) Soprintendenza Beni Architettonici e Culturali del Piemonte.

(*6) Edifici emblemàtic de Torino, seu productiva de la FIAT entre els anys 1928 i 1982. Caracteritzat per la seva impressionant pista de proves pels cotxes situada a la coberta de l'edifici.

Bibliografia:

L'architettura. Cronache e Storia. N. 53 Març 1960

L'architettura. Cronache e Storia. N. 55 Maig 1960

Vídeos sobre Italia 61:

<https://www.youtube.com/watch?v=FXa1ceilNZU> [2]

<https://www.youtube.com/watch?v=jEwrONivnyE> [3]

Entrevista a Luka Skansi. ?The Remnants of the Miracle?:

<http://www.labiennale.org/it/mediacenter/video/fundamentals07.html> [4]

[5]

[Tornar](https://www.arquitectes.cat/ca/printpdf/printpdf/10944) [6]

Copyright@ Col·legi d'Arquitectes de Catalunya : <https://www.arquitectes.cat/ca/mon/revista-corresponsals/tori-estructuralistes>

Links:

[1]

http://www.comune.torino.it/geoportale/prg/cms/media/files/AVVISI_COMUNICAZIONE/TO_EXPO/allegato_1_bis_monditalia.pdf

[2] <https://www.youtube.com/watch?v=FXa1ceilNZU>

[3] <https://www.youtube.com/watch?v=jEwrONivnyE>

[4] <http://www.labiennale.org/it/mediacenter/video/fundamentals07.html>

[5] <https://www.arquitectes.cat/ca/printpdf/printpdf/10944>

[6] <https://www.arquitectes.cat/ca/javascript%3Ahistory.back%281%29>